

Rybs Raps 2025

FRAMGÅNGSRECEPT FÖR OLJEVÄXTODLING

SAMMANDRAG AV ODLARINTERVJUER

2020–2021

SLC

Niemi-säätiö
Kylvösiemensäitiö

Intervjuer av odlare

Under hösten 2020 och vintern 2021 intervjuades 13 erfarna oljeväxtodlare från olika delar av Finland. Frågorna gällde hela skördeperioden för oljeväxterna ända från sådd till försäljning av skörden. Målsättningen var att samla in uppgifter om åtgärder som gjort att man lyckats uppnå bra skörd av god kvalitet i den praktiska odlingen. Utgående från de här erfarenheterna sammanställdes en tipslista. Listan finns fritt tillgänglig på RybsRaps 2025 -projektets webbsajt. I projektets olika kanaler av social media informeras också om hur växtperioden framskrider samt om sådant som lyckats samt utmaningar i anknytning till odlingen i olika delar av Finland. Intervjuerna sköttes i samarbete med Avena Nordic Grain som också var en central aktör i projektet.

Av de som deltog i intervjuerna hade de allra flesta odlat oljeväxter sedan 1980-talet, dvs. det fanns erfarenhet från en tidsperiod på nästan 40 år. Största delen av gårdarna som intervjuades är belägna i södra Finland men några erfarenheter från Södra Österbotten dokumenterades också. Bland de som svarade finns odlare av både höst- och våroljeväxter. Vissa odlar båda två, men många har övergått till att endast odla höstoljeväxter.

Den viktigaste faktorn som motiverar till odling av oljeväxter anses vara växelbruket dvs. möjligheten att få avbrott i kontinuerlig spannmålsodling. Förfruktsvärdet för oljeväxter anses vara bra och det har också konstaterats förbättra markstrukturen med det djupare rotsystemet. Oljeväxtskörd kräver mindre lagringskapacitet vilket i många svar upplevdes som en tydlig fördel. Också priset som fås för produkten betonades i några intervjusvar som en sporrande faktor men de flesta upplevde att andra fördelar är viktigare. Utjämning av arbetstoppar är också för många en motivering till oljeväxtodling.

Priset som fås för oljeväxtskörden borde överskrida 400 €/ton för att odlingen ska vara lönsam. På motsvarande sätt ska man sträva till en skördenivå på mer än 2000 kg/ha. Vid havreodling borde medelskörden vara 5500 kg/ha för att uppnå samma resultat som med oljeväxter. En del av odlarna ansåg att oljeväxternas lönsamhet endast är medelmåttig och fördelen man fick kom från andra faktorer än från likviden för skörden, såsom t.ex. från växelbruket och av att markstrukturen förbättras.

Av de som deltog i intervjun odlade fem våroljeväxter. Det största hindret till odling av höstoljeväxter är riskerna i anknytning till övervintringen. Utmaningar upplevdes också med att hitta lämpligt skifte och lämplig förfrukt. Såtidpunkten upplevdes infalla precis under den mest brådslande tröskningstiden och man tvivlade på om skörden skulle hinna bli färdig i nordliga förhållanden. Våroljeväxternas sena såddtidpunkt på våren underlättar skadegörarbekämpningen enligt odlarna. Av de som odlar våroljeväxter har nästan alla rybs. Rapsens långa tillväxttid och sena skörd är en orsak till att man i stället sår rybs som mognar tidigare. Tröskning av vårraps efter strängläggning har försökts i Finland och det har gett goda erfarenheter men bland de som deltog i den här intervjun hade ingen erfarenheter av det.

Höstoljeväxter odlas på åtta gårdar av de som svarade på enkäten. En del av de här gårdarna har i varierande mån också våroljeväxter i växtföljden, men i huvudsak har man övergått till höstsorter av oljeväxter och de ansågs vara mera intressanta alternativ. För dem upplevdes skadegörarbekämpningen vara enklare och skördenivåerna betydligt högre. Också i den här gruppen anses den största utmaningen vara hur växtbeståndet klarar sig över vintern. Av höstoljeväxterna är raps klart populärare.

1. Jordart, bördighet och växtföljd

Jordarterna i det här samplet är i huvudsak olika ler- eller mojordar. Viktigare egenskaper för skiftena än jordarten anses vara vattengenomsläpplighet, god markstruktur, fungerande dikning och att jorden hålls fuktig. Vid behov utförs tilläggsdikning på skiftena med olika metoder.

Tillräckligt pH på skiftet är 6,5 eller en aning högre. Man har strävat till att hålla pH på en god nivå, dvs. kalkning utförs årligen.

Oljeväxter odlas i huvudsak på samma skifte med 4–5 års intervaller, närmast p.g.a. risken för klump-rotsjuka. I växtföljden finns utöver höst- och vårspannmål dessutom ärt, sockerbeta, bondeböna och kummin samt utsädesvall för vilka våroljeväxten är en bra "skyddssäd". Om erfarenheter av förfrukt nämns det att oljeväxten inte är en bra förfrukt till kummin. Bondeböna som förfrukt till oljeväxten anses inte heller vara det bästa alternativet.

2. Vårrys- och raps

Sorterna som använts är både syntetiska och hybridsorter. CL-metoden har prövats både för rybs och raps. Någon tydlig favoritsort har inte hittats för den här gruppen men med hjälp av nya sorter strävar man till högre skördenivåer.

Bearbetning: Jordarna bearbetas i huvudsak på hösten såväl genom plöjning som med lättbearbetning. Vid lättbearbetning som utförs sent på hösten strävar man till att undvika uppslammning av den bearbetade markytan vid höstregnen. Med dubbelmonterade däck minskar markpackningen. Andelen höstplöjning håller på att minska. Plöjning på våren har gett positiva erfarenheter när jordarten har varit lämplig.

Höstbearbetade jordar harvas ett par gånger före sådd. Sladdharvning används också men bearbetningspraxis varierar mycket från gård till gård och för alla torde det vara viktigast att bevara vårfukten och att åstadkomma en bra såbädd. Såbearbetningen utförs precis före sådd och inte speciellt djupt (2-3 cm).

Sådd och gödsling: I fråga om såtidpunkten anses det vara viktigt att jordens fukthalt är tillräcklig och att den har torkat så pass mycket att den kan bearbetas väl. Fukten anses vara viktigare än värme med tanke på groningen. Tidpunkten för sådd av raps infaller betydligt tidigare än för rybs p.g.a. den långa tillväxttiden. Rybs kan sås efter medlet av maj. Sådjupet är samma som vid såbearbetning, 2-3 cm. I alla fall inte för djupt.

Utsädesmängden för rybs på våren är 5-7 kg/ha. Som radavstånd används både 12,5 cm och 25 cm. Av båda två har man fått bra erfarenheter. Fördelen med glesare sådd har visat sig vara att per enskilt frö blir det mera gödselmedel. Växterna blir därför också kraftigare eftersom de har mera utrymme. Ogräsbesprutning kan utföras senare när raderna är glesare och ogräsen bättre hinner bilda plantor. Frässådd används också för våroljeväxter.

För gödsling används både engångsgödsling och delad giva. Startgödsel ges i huvudsak från en egen låda. Om såmaskinens blandaraxel inte är i användning kan startgödseln också blandas med utsädet. En av odlarna sköter sådden med den här metoden och har varit nöjd med den. Tillgången till svavel säkerställs bl.a. med ammoniumsulfat. Den totala mängden kväve ska klart överskrida 100 kg/ha. Med bladgödselmedel strävar man till att speciellt säkerställa växtens tillgång till bor.

Ogräsbekämpning: Ogräsbekämpningen beror mycket på hurdant utsäde man använt. För Clearfield- dvs. CL-sorter finns det egna ogräsmedel med den verksamma substansen imazamox och blandningspartner (Clamox, Cleravo). Odlarna som intervjuades hade erfarenhet av CL-sorter och bedömningen är att imazamox-preparat fungerar bättre på mullhaltiga jordar. Galera anses ha svag effekt till exempel mot dån men medlet används ändå av flera intervjudeltagare. Man kan också sköta ogräsbekämpningen enbart med glyfosat: den första behandlingen på hösten och härdbehandling vid behov på våren en vecka före sådd. Vårolja växternas snabba tillväxt trym täcker ogräsen under beståndet om jorden har värmts upp en aning och utsädet gror snabbt. Vid besprutningarna används rätt små mängder vatten, men den vanligaste är ändå 200 l/ha.

Bekämpning av skadegörare: Skadegörare upplevs vara den största utmaningen vid odling av vårolja växter och det är ofta orsaken till att man övergår till höstolja växter. I regel har det inte funnits behov av att bekämpa jordloppor. Däremot kan man bekämpa rapsbaggar flera gånger under en sommar. Antalet besprutningar har allmänt varit 2–3 beroende på skadegörartrycket. Vattenmängden har varit 200 l/ha vid besprutningarna. För bekämpning av rapsbagge kan alla i Finland godkända preparat användas och ifall besprutningarna är flera, finns det olika verksamma substanser tillgängligt. Odlarna anser över lag att rapsbaggen har blivit svårare att bekämpa och att man inte längre uppnår tillräcklig effekt med nuvarande preparat. Man kan kombinera kvickrots- och flyghavrebesprutning samt bladgödsel med besprutning av baggarna och på så sätt minska antalet köror. Hittills har det inte funnits behov av att bekämpa kålmal.

Bekämpning av växtsjukdomar: Bomullsmögel bekämpas rätt så regelbundet och speciellt när förhållandena är gynnsamma för sjukdomen. De flesta odlarna använder Juventus 90 eller medlet blandat med en annan verksam substans (t.ex. Amistar). Besprutningen utförs med stor mängd vatten. Odlarna upplever att bekämpning av bomullsmögel är viktigt med tanke på skördebildningen, oberoende av förhållandena, trots att det trampar ner växtbeståndet. Juventus har också stråttillväxtreglerande effekt och odlarna är nöjda med hur medlet fungerar. Bekämpning av klumprotsjuka lyckas med en bra växtföljd och tillräckligt många mellanår.

Allmänt om växtskydd: I växtskyddet för oljeväxter är noggrannhet viktigt. Man måste planera besprutningsordningsföljden när man odlar såväl spannmål som oljeväxter. Med hjälp av bra rengöring av sprutan förebyggs besprutningsskador förorsakade av växtskyddsmedelsrester. Varmt vatten och tvättmedel används och t.ex. en tank bladgödsel för spannmål rengör sprutan från spannmålsmedelsrester.

3. Höstraps och -rybs

Bearbetning: Plöjning som grundbearbetning för höstoljeväxter håller på att minska. Lättbearbetning har ökat och också andra metoder används (sådd med alvluckrare, strip tillage-sådd). Direkt-sådd anses inte lämpa sig för höstoljeväxter speciellt väl p.g.a. risken för sniglar och den föregående grödans stubb kan också lyfta upp oljeväxtens tillväxtpunkt alltför högt.

Såbearbetningen utförs relativt försiktigt. Man vill bevara fukten i jorden och harvning leder lätt till att marken torkar upp alltför mycket. Man har bland annat använt frässådd eller så har man sått direkt på plöjd mark eller efter lättbearbetning om jordarten tillåter det (till exempel mojordar). Över lag strävar man till att göra bearbetningsskiktet så jämnt som möjligt och säkerställa en jämn plantbildning.

Sådd och gödsling: Med sådden strävar man vanligen till ett relativt glest växtbestånd och därför har man använt varannan eller var tredje såbill. Planttätheten man eftersträvar är då högst 50 st/m², helst mindre än det. Om det har varit möjligt att påbörja sådden tidigt och i goda förhållanden kan t.o.m. 20 st/m² har varit tillräckligt. Utsädesmängden är 2-4 kg per hektar. På hösten är målsättningen ett lågt växande bestånd som breder ut sig på markytan. Om tillväxtpunkten stiger alltför högt är det en risk med tanke på övervintringen och den här risken ökar om beståndet är alltför tätt och besvärande så att växterna endast kommer år att växa uppåt. Tidpunkten för sådd av höstoljeväxter börjar i medlet av juli och fortsätter till medlet av augusti. Tidpunkten beror mycket på förfrukten och dess skörd samt sommarens väderleksförhållanden. Tidig sådd säkerställer att höstoljeväxtens plantor blir tillräckligt stora också under en kylig höst.

Såddgödsling ges antingen via gödslingsbilar eller från såbillarna direkt i fröraden. I fröraden är gödselmedlet nära fröet och växten kan snabbare utnyttja gödseln vilket är viktigt vid höstsådd. Vid såddgödsling ges alla näringsämnen, på våren ges sedan kväve och svavel samt spårämnen. Kvävemängden på hösten är ca 50 kg N/ha och på våren tillägger man kväve så att man kommer nära den maximala mängden. Gödsling på våren ges ofta som delad giva. Den första kvävegödslingen sprids på ytan när marken ännu är frusen, dvs. så tidigt som möjligt. Om vårgödslingen delas upp i två givor, utförs den andra spridningen ungefär en månad senare när oljeväxten är i rosettstadiet. Tillgången till bor tryggas vanligtvis med bladgödsel.

Ogräsbekämpning: Bekämpning av ogräs är effektivast på hösten – markverkande Butisan Top. Effekten av markverkande preparat kan bli svag om det finns mycket rester av förfrukten på åkerns yta eller om det är alltför torrt. För ogräsbekämpning på våren finns också preparatet Korvetto som odlarna tänker pröva på i fortsättningen. Om baldersbrå har fortsatt sin tillväxt på våren har man vid behov använt klopuralid för bekämpningen men det kräver tillräckligt varma förhållanden för att ha effekt. För höstens ogräsbekämpning väntar man också på ett nytt, bredverkande preparat vars fördel också kommer att vara den långa brukstiden.

Bekämpning av skadegörare: För bekämpning av sniglar används vanligtvis Sluxx-preparatet. Granulatet sprids ut redan innan höstoljeväxten har kommit till ytan eller precis när de har kommit till ytan. Spridning av Sluxx i flera omgångar har också prövats. Efter vall är det viktigt att sprida granulatet på åkerns hela yta. Spridningen kan utföras med centrifugalspridare eller från såmaskinens småfrölåda i samband med sådden. De odlare som intervjuades hade erfarenheter av att om rikliga regn infaller vid spridningstidpunkten så måste Sluxx-behandlingen göras på nytt.

Odling av bearbetningsrättika som förfrukt har konstaterats förorsaka problem med jordloppor på höstoljeväxter. Vanligtvis har det ändå inte funnits behov av att bekämpa jordloppor eftersom oljeväxterna börjar växa så snabbt att jordlopporna inte hinner förorsaka stora skador.

Rapsbaggar behöver man bara sällan bekämpa om blomningen av någon orsak har försenats. När baggar börjar förekomma har blomningen för höstraps och -rybs vanligtvis redan börjat och skador hinner inte uppkomma. Om det på våren finns behov av att bekämpa skadegörare kan man använda Avaunt 150 EC vars effekt mot rapsbaggen har konstaterats vara bra. Mospilan kan också användas. Användning av pyretroider för bekämpning av rapsbaggar rekommenderas inte längre eftersom effekten har försvagats så mycket. Av pyretroiderna har Mavrik konstaterats ännu ha en viss effekt. Eftersom kålmalen inte har förorsakat stora skador på höstoljeväxter har man inte nämnvärt behövt bekämpa den.

Bekämpning av växtsjukdomar: Med sjukdomsmedelsbehandling på hösten uppnår man utöver sjukdomsskydd också en stråttillväxtreglerande effekt varvid tillväxtpunkten förblir närmare markytan och förbättrar vinterhärdigheten. Det finns flera olika preparat. Med sprutan och besprutningstekniken kan man effektivisera regleringen av stråttillväxten när dimman är tillräckligt finfördelad och också hamnar på den undre ytan av bladen (fläktspruta).

Risken för bomullsmögel är mindre jämfört med våroljeväxter men på flera gårdar är besprutning en årlig åtgärd också för höstoljeväxter, speciellt om försommaren har varit fuktig (mer än 30 mm regn/3 veckor). Gällande tidpunkten för besprutning finns det olika åsikter. En del av odlarna besprutade i början av blomningen och andra vid full blomning. Man upplevde att behandlingen trampar ner växtbeståndet och en del av odlarna har lämnat sjukdomsbekämpningen ogjord, men många upplevde det som en lönsam åtgärd. Vid besprutningen lönar det sig att komma ihåg stor vattenmängd och högt tryck så att hela växtbeståndet effektivare fås behandlat. Preparat som använts har varit Amistar i blandning med andra medel, Juventus 90 samt Efilor.

Klumprotsjukan har hållits under kontroll med en bra växtföljd. Också pH ska hållas på en tillräckligt hög nivå. Höstoljeväxterna anses vara mera härdiga och det odlas redan åtminstone en sort som är härdig mot klumprotsjuka, Ali Baba. Växtföljden är ändå enligt intervjudeltagarna den viktigaste bekämpningsåtgärden (oljeväxter med 4-6 års intervaller).

4. Pollinerare

Största delen av odlarna som svarade på enkäten har erfarenhet av bin. Antingen finns det en biodlingsgård i närheten eller så hämtas bikiporna till åkerkanten vid beställning eller oombett. Det är ändå svårt att bedöma inverkan på skördemängden. En del av biodlarna anser att honung från rybs och raps inte är av hög kvalitet. Odlarna har erfarenheter av att om sommaren är mycket torr så kommer inte pollinerarna till växtbeståndet.

5. Tröskning, torkning och kvalitet

Tröskans vertikalkniv har konstaterats vara ett bra hjälpredskap vid tröskningen, speciellt för höstraps. Utöver vertikalkniv använde några odlare också skärbordsförlängning på tröskan. Tröskcylinderns rotationshastighet hålls låg. Genom att minska avståndet mellan slagskon och cylindern kan man söndra raps med stadigt strå och minska att hacken stockas. Tröskningsfukthalten måste vara under 20 %. Om förhållandena är gynnsamma så skulle en bra fukthalt vara nära tio. Då har växtbeståndet också mognat tillräckligt. Bestånd av höstraps är till färgen silvergråa när de är mogna. Strået innehåller vatten och därför lönar det sig inte att börja tröska för tidigt.

Alltför hög torkningstemperatur sänker oljehalten så det måste man övervaka!

Odlarna känner väl till hur kvaliteten påverkar skördens pris men tror inte speciellt mycket på att man med odlingsåtgärderna under växtperioden direkt skulle kunna påverka kvaliteten. Man kan försöka påverka oljehalten med växtsjukdomsbesprutning eftersom det har förgrönande effekt i beståndet och förlänger tillväxttiden. Man strävar till att följa upp och säkerställa klorofyllhalten så att man inte börjar tröska för tidigt. Man kan också försöka få kontroll över klorofyllhalten på så sätt att man blandar rybs- och rapsfrön sinsemellan om man odlar båda två på gården. Rybs har vanligtvis en lägre klorofyllhalt och när man blandar det med raps så sjunker den totala klorofyllhalten. Den här metoden har utnyttjats av en av odlarna som deltog i intervjun.

6. Försäljning och prissättning

Odlarna har prövat på olika prissättningsmetoder och är nöjda med att det finns olika modeller tillhands. Priset har fixerats när det har varit högt. Man har också sålt skörden till dagspris. Möjligheten till lagring är bättre än för spannmål eftersom utrymmesbehovet är mindre. Odlingskontrakt har gjorts när priset har varit på en bra nivå. Odlarna hoppas på att inhemskt ursprung skulle påverka priset i högre grad om det finns en efterfrågan på rybs och raps från Finland. Odlingskontrakt på längre sikt i stil med sockerbetskontrakt kunde utvecklas och också vara belönande om oljevaxter produceras flera år i rad.

Tips för att lyckas vid odling av oljeväxter

Markstrukturen ska vara i skick liksom också dikningen.
Oljeväxterna på gårdens bästa åkrar, pH minst 6,5.

Sträva till jämn plantbildning både vid vår- och höstsådd.

Tillräckligt med fukt i jorden vid sådd.

Om det på våren ser ut att bli en kort växtperiod, ändra planerna.
Så rybs i slutet av maj istället för raps.

Effektiv observation av växtbestånden, man måste gå ut på åkern.
Speciellt med skadegörare ska man vara omsorgsfull och bespruta tillräckligt tidigt.
Man måste tycka om växtskyddsarbetet!

CL-sorter underlättar ogräsbekämpning och minskar risken för skador.

Sörj speciellt om tillgången till svavel och bor.

Skaffa växtskyddsmedlen i tid.

Inte pyretroider för bekämpning av rapsbagge.

Tillväxtregleringsbesprutning måste utföras både på hösten och våren.

Bomullsmögelbekämpning före full blomning. Kom ihåg tillräcklig vattenmängd vid besprutning.

Grunden till höstrapsskörden görs redan på hösten. Glöm sådden om den ser ut att bli för sen.

Undvik alltför tät höstsådd.

För höstoljeväxter ska man sörja för tillgången till kalium och mangan för att säkerställa övervintringen. Kvävegödslingen ska också vara tillräcklig på hösten.

Man måste satsa tillräckligt på höstoljeväxterna redan på hösten, på våren kan man inte längre korrigera brister.

Vänta med att börja tröska först när beståndet är moget. Kvaliteten blir bara bättre!

Källor till Framgångsrecept för oljeväxtodling – sammandrag av odlarintervjuer

RybsRaps 2025 -projektets odlarintervjuer (Jukka Saarinen, Satafood Kehittämisyhdistys ry, Kaija Viljanen, Avena Nordic Grain Oy, Elisa Kivioja, ProAgria Länsi-Suomi)

RybsRaps 2025 -projektets webbsajt (rypsirapsi.fi)

Boken Peltokasvien kasvinsuojelu 2021 (ProAgria Keskusten Liitto)